

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

ОБРАЗИ НЕБА Й НЕБЕСНИХ СВІТИЛ У НОВЕЛІСТИЦІ ВАСИЛЯ ТКАЧУКА

АННА ГОРНЯТКО-ШУМИЛОВИЧ

Університет ім. Адама Міцкевича в Познані, Познань – Польща
anna.horniatko-szumilowicz@amu.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0003-1625-6193>

OBRAZY NIEBA I CIAŁ NIEBIESKICH W NOWELISTYCE WASYLA TKACZUKA

ANNA HORNIATKO-SZUMIŁOWICZ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań – Polska

STRESZCZENIE. Obrazy nieba i ciał niebieskich – słońca, księżyca, gwiazd – odgrywają w twórczości mało zbadanego ukraińskiego nowelisty lat 30. XX w. Wasyla Tkaczuka istotną rolę i są efektem wykorzystania przez pisarza zarówno pierwiastków ludowo-poetyckich, jak i tych indywidualnych, autorskich. Przede wszystkim, wizerunki nieba, słońca, księżyca i gwiazd w krótkiej prozie Tkaczuka stanowią nieodłączny element krajobrazu Huculszczyzny i Pokucia, funkcjonują jako komponenty huculskiego dyskursu krajobrazowego, ale też jako część bezkresnej przestrzeni kosmicznej. Nowelista jawi się tu jako mistrz kreślenia malowniczych krajobrazów Huculszczyzny i Pokucia, gdzie się urodził i wychował. Ponadto przestrzeń niebieska w utworach Tkaczuka jest nieodłącznym pierwiastkiem życia karpaccich górali, jej elementy towarzyszą bohaterom w codziennych radościach i smutkach, a zatem stanowią integralną część ich egzystencji i wierzeń. Obrazy nieba i ciał niebieskich są wreszcie czynnikiem fabułowtórczym, a więc ważnym elementem konstrukcji poszczególnych utworów. Tradycyjnie dla tego nowelisty na szczególną uwagę zasługują niezwykle oryginalne, spersonifikowane obrazy, zantropomorfizowane porównania i autorskie metafory, w skład których wchodzi analizowane wizerunki nieba, słońca, księżyca i gwiazd. Poszczególne wizerunki przestrzeni niebieskiej w utworach Tkaczuka wpisują się, obok analizowanych wcześniej obrazów (conceptów) „cziczki”, „wiatru” i „burzy”, w niezwykle oryginalną tradycję dyskursu nowelistycznego słusznie określanego jeszcze przez współczesnych Tkaczukowi krytyków mianem poezji w prozie. Są również składnikami conceptualnego modelu świata nowelisty, współtworzą bliską mu filozofię przyrody, potwierdzają jego głęboki szacunek, przywiązanie i niekłamaną miłość do Huculszczyzny, Pokucia i ojczystej Ukrainy.

Słowa kluczowe: przestrzeń niebieska, Huculszczyzna, Pokucie, wizerunki nieba, słońca, księżyca i gwiazd, Wasyl Tkaczuk, nowelistyka, literatura ukraińska

IMAGES OF THE SKY AND CELESTIAL OBJECTS IN VASYL TKACHUK'S SHORT STORIES

ANNA HORNIATKO-SZUMIŁOWICZ

Adam Mickiewicz University, Poznań – Poland

ABSTRACT. Images of the sky and celestial bodies – sun, moon, stars – play an important role in the works of the little-explored Ukrainian writer from the 1930s, Vasyl Tkachuk. They are the result of Tkachuk's combining both folk-poetic elements and original ones in his short stories. Above all, the images of the sky, the sun, the moon, and the stars in his texts are an integral part of the landscape of Hutsulshchyna and Pokuttia, functioning as components of the Hutsul landscape discourse but also as a part of the boundless cosmic space. The writer appears here as a master of drawing the picturesque landscapes of Hutsulshchyna and Pokuttia, where he was born and raised. In addition, the celestial space in Tkachuk's works is an inseparable element of the lives of the Carpathian highlanders. Its elements accompany the characters in their daily joys and sorrows and thus become an integral part of their existence and beliefs. Finally, images of the sky and celestial bodies are an important factor in forming the plot and thus constitute a key element in the construction of individual writings by this Pokuttian writer. The highly original personified images, anthropomorphized comparisons, and authorial metaphors (which include the analyzed images of the sky, sun, moon, and stars) deserve special attention. Taken as a whole, the individual images of celestial space in Tkachuk's works are part of the highly original tradition of novelistic discourse aptly described by Tkachuk's contemporaries as "poetry in prose" (along with the concepts of "chichka", "wind" and "storm" analyzed earlier). In addition, the individualized images of the sky, sun, moon and stars have become an important component of Tkachuk's conceptual model of the world. They also co-create a philosophy of nature and confirm the writer's deep respect, attachment, and undying love for Hutsulshchyna, Pokuttia, and his native Ukraine.

Keywords: celestial space, Hutsulshchyna, Pokuttia, images of the sky, sun, moon, and stars, Vasyl Tkachuk, novella, Ukrainian literature

Вступ

У художньому просторі західноукраїнської літератури 30-х років ХХ століття помітну роль відіграв Василь Ткачук (1916–1944)¹ [Horniatko-Szumiłowicz 2017]. Уродженець села Іллінці Снятинського району, виходець із бідної селянської родини, на дев'ятнадцятому році життя він видав першу книжечку новел *Сині чічки* (1935), а вже незабаром із запалом лідирував у авангардному львівському угрупованні „Дванадцятка”. Молодий автор за життя видав ще три збірки короткої прози (*Золоті дзвінки*, 1936; *Зимова мелодія*, 1938; *Весна*,

¹ Стан досліджень з питання життя та творчості Василя Ткачука див., між іншим, у вказаній розвідці.

1940), і йому передрікали ледь не друге місце в пантеоні новелістів (слідом за Василем Стефаником). Проте з початком Другої світової війни Ткачук зазнав насильної мобілізації та небавом загинув. Талановитий, але на довгі роки забутий письменник залишив нащадкам неповторні зразки гуцульського тексту – сповненого ліричності та щедрого на художні засоби. З-поміж різних аспектів його вельми самобутньої творчості цікаво розглянути образи неба й небесних світил, що і є **предметом** цього дослідження.

За народними віруваннями, небо й природні світила утворюють небесну родину, в якій „Ясний місяць – сам господар, / Яснеє сонце – господинька, / Яснії зірки – его дітки” [Войтович 2013: 43]. У своїй короткій прозі Ткачук орієнтується на народнопоетичному поетику. Водночас небесний простір його новел сильно індивідуалізований: “Ще вчора місяць, наче втомлений вівчар, лишив свої овечки-зорі, сам накрився чорною хмарою і на блакитній поляні неба розлігся спати. Це було вчора. [...]. Нині сонце і пожовкле листячко купаються в порохах на дорозі” [Ткачук 2013: 118]. Наведена цитата – перші рядки новели *Мати*, в яких персоніфіковані й оживлені члени небесної родини: місяць-вівчар з овечками-зорями лягають спати на нічному небі, а після ночі встає сонце і купається в пороху на дорозі. Такі рядки добре відображають специфіку мовоопису небесного простору Ткачука, в якому вражає художня креативність і самобутність авторської моделі світу.

Зауважимо, що дослідженню питань вивчення творчості окремих українських митців художнього слова з особливим урахуванням використання ними *космонімів* присвятили свої студії, між іншим, Марина Шленьова [Шленьова 2014], Лілія Сирота [Сирота 2004], Людмила Корівчак [Корівчак 2017], Тетяна Федотова [Федотова 2006], Тетяна Цепкало [Цепкало 2014, 2016] та ін. Окрім цього, серед досліджень, присвячених поезиці небесного простору та космонімичної лексики в українській літературі, можна виділити наукові розвідки Лесі Ставицької [Ставицька 1991], Тетяни Ковалевської [Ковалевська 1994], Лідії Прокопович та Маріанни Луци [Прокопович, Луца 2017], Світлани Шуляк [Шуляк 2023] та ін. У світлі сказаного малодосліджена новелістична спадщина Ткачука не була предметом аналізу в ракурсі використання астральних образів та символіки. У цій розвідці, що входить у цикл статей, присвячених питанню макроконцепту „природа” у творчості Ткачука², уперше простежено мовно-естетичне значення та функційне навантаження образів *неба й небесних світил* у художніх текстах новеліста.

Мовно-естетична репрезентація небесного простору у творах письменника, як зазначалось вище, відбувається в руслі національної словесної традиції, смислотвірною семою якої є переважно колір. Відповідно, в текстах Ткачука

² Різні аспекти питання концепту „природа” в новелістиці Василя Ткачука були розроблені у статтях авторства Анни Горнятко-Шумилович, вказаних у списку використаної літератури.

небо – сизе, голубе або чорне, сонце – золоте або червоне, місяць – срібний, білий або ясний. Прикметно й те, що колірна характеристика не притаманна мовоописам зір. Традиційна колірна ідентифікація небесного простору відбувається в текстах Гуцулика (псевдонім письменника) з використанням стилістичних засобів яскравого авторського характеру, найчастіше **порівнянь** („небо – сизий голуб”; „небо – голубий спіж”; „сонце – кров закипіла в синім, порцеляновім полумиску”; „сонце мов «жовтобрушка»”) [Ткачук 2013: 29, 48, 105, 149], **метафор** („На небі чорна пляма”; „...На заході запаленою барвою небо зализалося”; „...Місяць на синьому папері неба...”; „...В золоті пшениці пражились”; „А селом жужки на золотих соняшних основах неслись-сотались”; „...Місяць сріблом закапував ярий колос”; „...Місяць плював ясністю”; „Місяць висунув срібний ріжок...”) [Ткачук 2013: 102, 182, 141, 54, 55, 165, 97, 104], **персоніфікації** („Запалене й велике сонце черленню бризнуло по вікнах...”; „Сонце, що чомусь сиділо за хмарою, виповзало й сміялось золотим сміхом”; „...Сонце вже збило коралі-росу”; „...День витяг сонце на небо з озера крові...”; місяць „...замахував полами срібного жупана...”; „...Місяць розливав живе срібло. У сріблі дерева купалися. Минав позаду хати, що прями сині нитки...”) [Ткачук 2013: 110, 126, 170, 120, 15, 109] тощо.

Заради поетичного змалювання небесного простору, Ткачук використовує й інші характеристики. Отож, **небо** в його творах **чисте** („Небо, як сльоза, ні смужки, ні пасемця, як скло було!...”) [Ткачук 2013: 81], **олов'яне** („...Хмари розтопленим оловом заливали небо”) [Ткачук 2013: 18] або **гладке** („А те гладке (наче синя скляна баня) небо...”) [Ткачук 2013: 148]; **сонце** – „**розпечений кружок**”) [Ткачук 2013: 48], але й **лискуче** („...а лискуче сонце обсотувало їх нитками – проміннями”) [Ткачук 2013: 62]; **місяць** – **круглий**, іншим разом – немов **рогалик** („А до села вів їх білий рогальчик і соловіїв спів...”) [Ткачук 2013: 64], або ж **лицятий** („А лицятий місяць вже на неї плював срібною слиною...”) [Ткачук 2013: 148], **зорі** – завжди „**блистячі**”, „**мерехтячі**”, „**блимаючі**”, ті, які „**переморгуються**” тощо. Прикметно, що зорі в короткій прозі Ткачука характеризуються за допомогою зовнішніх ознак, як-от дієслівні конструкції: „...Міліони зірочок блистіли, мерехтіли”; „...Зорі переморгуються іскорками” [Ткачук 2013: 81].

Небесний простір у творах Ткачука, відповідно до народного світобачення, завжди персоніфікується. Мав рацію Валерій Войтович, коли писав, що „оживлення й одухотворення природи наші [українські] предки поєднували з думкою про те, що всі стихії – Сонце, Місяць, Вітер, Вогонь, Вода тощо – людиноподібні і мають божественну душу” [Войтович 2002: 320]. Водночас у творах Гуцулика присутні й випадки, коли елементи макрокосмосу і зокрема *небо* підлягають зооморфізації, прирівнюючись до представників тваринного світу, пор. „Небо – сизий голуб./ Земля – біла гуска. / Ліс – сороката гадина” [Ткачук 2013: 29]. Тут можна говорити про так звані *зоометафори*, оскільки

ки, як зазначає Тетяна Єнищенко, уподібнення тваринам було й лишається онтологічною основою світогляду – як первісної, так і сучасної людини. Дослідниця пише далі:

Мовно-естетичне сприймання і змалювання навколишньої дійсності мовцями через тваринну семантику допомагає зрозуміти сенс людського буття, зробити наочними і сенсорно пізнаваними свої ідеї, відчутти гармонію космосу, в якому *всесвіт – люди – тварини – рослини* становлять неподільну єдність [Єнищенко 2010: 230].

Заради ґрунтовності аналізу варто окремо розглянути своєрідність презентації кожного зі складників небесного простору в новелістиці Ткачука.

Небо

Згідно з давніми уявленнями, небо було стрижнем світобудови, символом космосу, отже, ладу й гармонії, джерелом життя. Небо як „терем Божий” [Войтович 2002: 329] є у небесному просторі Ткачука найчастіше віддзеркаленням злагодженого життя у достатку та Божій благодаті: „Небо прояснювалось, начеб тому, що Господь подивився з високости – з блакитних перин, що мужики по роботі та поблагословив їх” [Ткачук 2013: 52]. Умираючий Федір з новели *Останні гони*, перш ніж сконати, просить покласти його „...на землю, де небо, гей керниця висит’ над нев...” [Ткачук 2013: 105]. В автобіографічній новелі *Родимий* світлі спогади дорослого вже героя про матір фіксують її прив’язаність до невід’ємних елементів селянського буття: житів, що „цвіли й обсипались”, а також ластівочок, які „то небо, то землю цілували” [Ткачук 2013: 20]. Маленький герой новели *Родимий* проявляє дитячу цікавість світу й тугу за небуденним. Хлопчик мріє, щоб „до неба долізти” і тому питає матері, „як зробити таку велику драбину”. Мати переконана у незвичайності свого сина, обіцяє йому, що сягне неба і без драбини, оскільки він – „такий родимий...” [Ткачук 2013: 21]. В іншій новелі з сильними автобіографічними елементами Василько (головний герой) по-філософськи роздумає над суттю небесного простору: „Інколи лягав на травицю догори пупцем, дивлячися на небо, дивувався: – А хто то збудував таке велике небо?” [Ткачук 2013: 38]. Небо, отже, ще й символ утілення дитячих захоплень та мрій.

Проте Ткачукове небо не завжди символізує лад і гармонію в житті карпатських горян. У ряді творів воно стає співучасником тривожних подій, як, наприклад, у новелі *Прибаг*, в якій „сонце на небо лило кров, що стікала на гори й землю” [Ткачук 2013: 94]. Образ неба, що стікає кров’ю, суголосний з приголомшливими настроями в селі з приводу примусового рекрутування юнаків в армію і відмови від призову молодого Івана, який „...щось прибаг, аби лишитися, аби не служити!...” [Ткачук 2013: 96]. Так само і в новелі

У світи, де, стривожена нічтю і темніючим небом гуцульська сім'я, завертає з незвіданого шляху „у світи” до рідної домівки: „– Грицуню, мій молоденький! Вертаймося, любчику! Аді дороги темніють нам, аді небо чорніє... Вертаймося...” [Ткачук 2013: 183]. Потемніле, чорне небо символізує моторошність ситуації, коли господарі заради хліба примушені покидати вітчизну. Адже, за стародавніми віруваннями, “коли сонце заходило, його проводжали сумом і страхом, [...]; захід став недобрим місцем, місцем вічної темряви й адом” [Ларіон 1992: 27].

Образ сонця

За давніми віруваннями, сонце вважалося центром світу та джерелом життя, символізувало небесну духовність. Уже первісна людина, за митрополитом Іларіоном, зрозуміла, що „сонце було головним двигуном і джерелом усього життя на землі, – воно давало тепло й світло, а без сонця приходиться ніч та зима, а з ними й смерть. Людина й природа всім своїм життям залежать від сонця, – без нього нема на землі життя” [Ларіон 1992: 21]. Поміж астрономів, що репрезентують небесний простір, образ сонця у творах Ткачука, безперечно, найпоширеніший. Він присутній чи не в кожному зі зразків короткої прози новеліста, що є підтвердженням важливої ролі, яку письменник приділив цьому небесному світилу. Сонце в прозі Ткачука, як і в селянському побуті, обов'язковий компонент життя. Для селянина-горянина – це життєдайне начало. Дмитро з новели *Травень* просить Бога принести йому врожай, розуміючи, яке спустошення може викликати посуха і буря, і порівнює їхній вплив до нестачі води, сонця, їжі: „– Єк риба без води, єк збіжжя без сонця, єк маржинка без паші, так пропадемо й слиху не буде, й чутки не стане!...” [Ткачук 2013: 52].

Сонце – головний атрибут краєвиду, який описується Ткачуком і вимірює ритм життя селянина-горянина, як-от в описі: „Сонце крізь багрово-мутні хмари пробивалось і вперізувало веселкою небо – а воно розмальоване; потім випивши [...] керницю води, скочується, як насичена п'явка людською кров'ю, за густий, за балакучий ліс...” [Ткачук 2013: 72]. Письменник сприймає сонце як неодмінного супутника земного життя людини. З одного боку, воно символізує щедроту селянського буття, з другого – провіщає тривогу, неспокій, а навіть смерть. Так, наприклад, в новелі *Родимий* мирне, спокійне життя асоціюється з образом соняшних струн, які „земля шпанувала”, щоб „по них птиці крильцями перебирали” [Ткачук 2013: 20]. Сонце супроводжує людину в її щоденному циклі обов'язків і завдань. У новелі *Мосяжні серця* „сонце вдарило в шибки й розбудило Олексу” [Ткачук 2013: 83]. У новелі *Яблуко* сонце звеселяє стурбованих недугою матері дітей, які повертаються додому

із роздобутим для хворої яблуком: „...Сонце позолотило їм решту дороги до хати...” [Ткачук 2013: 161]. У *Живі* утомлена мати ось-ось завершить зажити достигле збіжжя, бо в полі смеркало, а „сонце хилилось спати” [Ткачук 2013: 86]. В іншій новелі (*Василько*) коли діти повертаються зі школи додому, сонце поволі заходить: „Сонце коливалося до своєї хати-пропасти, що лежала за Карпатами. Школяррики йшли домів” [Ткачук 2013: 39]. Коли господар перепочиває в полі від оранки, відпочиває й цілий навколишній світ. Утихомирене дихання землі, що вимірюється сонцем, яке світить із висоти, віддзеркалює любов автора до рідної природи, підтверджує смислетворчу роль сонця як важливого атрибута життя гуцула:

Сонце – в полудне. Довкруг тишина. Не чути траскання батогів, загубилося десь далеко оте безнастанне вйо! – та розмова з потомленими кінями. Не орють... Спочивають... Лиш кавки коливаються по свіжій, теплій, запашній ріллі й визбирюють борозників. А земля дихає, парує, облекшується... Над головами танцює „трясунки” жайворонок [Ткачук 2013: 51].

Сонце, немовби барометр, супроводжує людину в її радощах і турботах, вимірюючи щасливі й трагічні події її життя. У новелі *У світи*, що розповідає про трагедію вимушеної бідністю горян еміграції, Грицько з Грицихою залишають рідну хату разом із заходом сонця: „...Як сонце відривало свої уста від неба, вони вже виїхали на горб, за село” [Ткачук 2013: 182]. Так само і в новелі *Простий мужик*, в якій вирішальні для життя героїв події (спроба жінок захистити заарештованих чоловіків) відбуваються разом зі сходом сонця: „Як сонце вилетіло серед неба й червоними крилами лопотіло в калабаньках, тоді жінки з запасками в руках бігли під арешт” [Ткачук 2013: 184]. У творі *Аби не дати*, де розгорнуто образ озлоблених з приводу втрати землі мужиків, природа стає на бік обманутих. Коли мужики вирішили зчинити опір, „на воротах на них ждало сонце” [Ткачук 2013: 126]. Коли Василькова мати сварить сина, що пізно повертається зі школи додому („Юриха руки заломила. – Васильку, сховай книжку, та й шуруй до хати...”), „сонце хмурилось. Надлітали хмари” [Ткачук 2013: 40]. Іншим разом сонце супроводжує людину в її драматичних рішеннях, будучи свідком найжорстокіших дій. Коли селяни несли з поля Йосипа-перекиньчика (*Перекиньчик*), якого побили до смерті за зраду, сонце немилосердно пекло, ніби дорікаючи їм за скоєне вбивство земляка. „Сонце – розпечений кружок заліза пік на сході землю. [...] Йосип синій, аж чорний” [Ткачук 2013: 48]. Іншим разом, після насильницької смерті єдиного сина (*За штрикою*), сонце не в змозі дивитися на відчай матері. Воно „відвернулось і скочувалось на вишпанований хребет гір” [Ткачук 2013: 57]. Численні мовоописи сонця підтверджують, урешті, екоцентричне підґрунтя Ткачукової новелістики: „– Сонічко золоте! Цілуй мене хоч тепер, цілуй багато-багато, бо мене в житті ніхто не цілував, бо я простий мужик. Цілуй – тепер, бо я того варт!...” [Ткачук 2013: 186]. Звертання заголовного

„простого мужика” з однойменної новели до небесного світила свідчить про нерозривний зв’язок Ткачукових героїв із силами природи, їхнє домінування в житті карпатських горян.

Образ місяця

Згідно з народними уявленнями, місяць, як і зірки, – це мешканці небесного склепіння, представники священної для язичника світлоносної стихії, тому їх вшановували в особливих божественних образах [Войтович 2002: 305]. За митрополитом Іларіоном, „місяць скрізь шанувався, бо ж це нічне Боже око” [Іларіон 1992: 25]. Образ місяця, поруч образу сонця – найпопулярніший у творах Ткачука. Він у більшості випадків – відповідно до народного світобачення – персоніфікується (рідко зооморфізується – „косик-місяць” [Ткачук 2013: 106]) й набуває людських рис: „...Місяць на синьому папері неба безупинно пише свою казку, а потім жмут білих листків розкидає по землі” [Ткачук 2013: 141]. Найчастіше спостерігається його уособлення в подібі **парубка** (місяць „злетів гайдучком у глухі рипи й там розлігся, гей змучений парубок припочити” [Ткачук 2013: 75]), **жениха** („земля-княгиня йшла до шлюбу з місяцем...” [Ткачук 2013: 15], **залицяльника** („ночами місяць всуває у вікно кресо, начебто дівчину викликав срібною усмішкою”) [Ткачук 2013: 54], **розвідника-шпигуна** („місяць, наче шпик, заглядає кожному в очі, якби йому потрібно було знати їх” [Ткачук 2013: 81]), **провідника** („білий, як «біль» місяць показував йому дорогу” [Ткачук 2013: 87]) тощо. У місяця розкута натура, схильність до сприйняття світу примруженими очима (місяць „глумливо посміхнувся”), цікавість до нього. Відтак, він часто стає німим свідком людських діянь, пор.: „Цікавий місяць зійшов подивитися, як два мужики пленталися до своїх хат” [Ткачук 2013: 50]; „а місяць, наче прогорнув віти дерев (ніби з цікавості!), став їм над головами й дивився на кров, на гирі кудлаті...” [Ткачук 2013: 90] тощо. І водночас місяць, як і ціла Ткачукова природа, ставиться до людини співчутливо, співпереживаючи її радощам або горю. Коли Ілаш (*Пструги*) посягнув через нужду на панські пструги, місяць ніби закам’янів: „А місяць над головою став і не рухнувся...” [Ткачук 2013: 89]. Коли натомість бідний селянин таки добився того, щоб притягнути пстругів додому й нагодувати голодних дітей, місяць радіє цьому разом з родиною, щасливий, стежить за вечерею дітей, пор. „– Їжте пстружків, мої дранички, їжте!... [...] Їли. ...Білий, як біль, місяць одним крисом приперся до вікна...” [Ткачук 2013: 89].

Як правило, численні описи місяця як компонента природи, що відіграє важливу роль у житті карпатського горянина, мають на меті не лише досягнення естетичного й слислетворчого враження, але й сюжетотворче завдан-

ня. Так, наприклад, у новелі *Простий мужик* старий Семен Дідушків, попри відчуття кривди за несправедливе з ним поводження, милується красою до-вкілля, яке стає в контрасті з його кривдою, а й допомагає визріти думці про помсту: „Семен Дідушків не одну гадку передумав – [...] аж місяць вчепився ріжками за великий віз, буцім на землю з'їхати хотів” [Ткачук 2013: 165].

„А зорі переморгуються іскорками”

У народі зорі, за словами митрополита Іларіона, так само, як сонце, „святі та праведні” [Іларіон 1992: 24]. І коли небо – це „терем Божий”, то зорі – це вікна, з яких дивляться ангели. Як зазначає Валерій Войтович,

предки були переконані: як тільки народиться людина, то Всевишній прорубує в небі віконечко і садовить до нього ангела дивитися за ділами народженого протягом усього його життя [...]. А коли людина помре – вікно зачинається і зірка падає з неба [Войтович 2002: 329].

Зорі – це невід’ємний атрибут небесного простору у творах Ткачука, причому, з-поміж небесних світил вони репрезентовані у короткій прозі письменника найменшою частотністю вживання. Зорі, так само, як і місяць, персоніфіковані, набувають людських ознак. У сповненій драматизму новелі *За штрикою* втікач-Андрій переховується від жандармів серед пшеничних ланів. Ночами йому страшно, тому дивиться в небо, на якому „...зорі, як і він, перевернулись горілиць і трепітькали ніжками” [Ткачук 2013: 55]. Прикметно те, що у творах письменника зорі найчастіше описуються поспіль із місяцем. У автобіографічній новелі *Зимова мелодія*, на противагу нужденному животінню селянської родини, зимова природа захоплює красою. По чистому небі пливе білий місяць, а поруч нього зорі, пор.: „До місяця мільйони зірочок блистали, мерехтіли. А він мовчки, повільно, статечно котився повз вічно блимаючі зорі і холодно дивився униз, на землю” [Ткачук 2013: 134]. Так само і в новелі *Гришник* бідне життя селян не применшує радості героїв від краси навколишньої природи – несамотитої нічною порою, коли, між іншим, „земля-княгиня йшла до шлюбу з місяцем”, а той “обклався світивочками-зірками” [Ткачук 2013: 15]. У імпресіоністській новелі *Ніч у горах* „місяць пливе, як біла качка по тихому ставі. А зорі переморгуються іскорками” [Ткачук 2013: 142]. *Віддай ниву* – це чергова новела, в якій опис небесних світил, місяця і зір, уміло поєднаний: „місяць [...] навмисне ховався в кущі. А нахапавшись ущерть пахощів, ускокував межі зорі, наче лошачок межі вівці” [Ткачук 2013: 166], або: „Місяць із тисяча-тисяча зір вибирав собі що найкращі, й обкладався ними, мов коханками” [Ткачук 2013: 169]. І, врешті, у новелі *Бог гнівавбиси* „місяць в срібних чобітках танцював на високому горбі «Хомові», та із зірками

попід боки взявся” [Ткачук 2013: 74]. Тут помітна також трансформація образу зірок в фортуна, адже ці світила традиційно виступають вісниками долі.

Висновки

Мовоописи *неба* та пов’язаних із ним небесних світил *сонця, місяця, зір* відіграють у новелістиці Василя Ткачука важливу смислетворчу, естетичну, а інколи й сюжетотворчу роль. Ці образи є результатом використання прозаїком як народнопоетичного, так й індивідуально-авторського начал. Вони виступають елементами краєвиду Гуцульщини й Покуття, функціонуючи як компоненти пейзажного дискурсу, але і є часткою безмежного космічного простору. Новеліст постає тут як майстер словописання мальовничих краєвидів Гуцульщини і Покуття, де він народився й виріс. Як правило, небесні світила стають у пригоді героям, супроводячи їх у щоденних радощах і журбі: отже, є невід’ємною частиною їхнього існування.

Традиційно для Ткачука на особливу увагу заслуговують надзвичайно оригінальні персоніфіковані образи, антропоморфізовані порівняння й авторські метафори, в орбіту яких письменник уводить аналізовані космоніми. Загалом аналізований небесний простір є складовою частиною напрочуд оригінального поетикального виміру й ліричної експресії новелістики Ткачука, зразки якої уже сучасні йому критики називали „поезіями в прозі” [Мох 1936]. А ще самобутні образи *неба, сонця, місяця і зір*, які письменник широко використовував, виступають складниками концептуальної моделі Ткачукового світу. Вони співтворять натурфілософію покутського новеліста з колообігом мотивів, образів та символів, підтверджуючи його глибоку пошану до карпатської природи і рідного краю.

Список використаної літератури

- Войтович В., *Міфи та легенди давньої України*, вид. 2-ге, доповн., Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013.
- Войтович В., *Українська міфологія*, вид. 2-ге, стереотип, Київ: Либідь, 2002.
- Горнятко-Шумилович А., *Буря Василя Ткачука (Про забуту новелу „Загубленого таланту”)*, [в:] „Studia Ukrainica Posnaniensia”, 2018, № 6, с. 197–205.
- Горнятко-Шумилович А., *Натурфілософія як феномен художнього світу Василя Ткачука*, [в:] *IX Міжнародний конгрес україністів. Літературознавство. Збірник наукових статей (До 100-річчя Національної академії наук України)*, гол. ред. С. Пирожков, А. Загородній, Г. Скрипник, НАН України; ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, Київ: Видавництво ІМФЕ, 2018, с. 21–36.

- Горнятко-Шумилович А., „*Не казися, вітре..., гуляй собі, небоже, ...*” (концепт „вітер” у „малій прозі” Василя Ткачука), [в:] „Roczniki Humanistyczne”, LXVII, з. 7, 2019, с. 169–179.
- Горнятко-Шумилович А., „*Не я тут господар, а природа*”. Екоцентричне прочитання творчої спадщини Василя Ткачука, [в:] „Poznańskie Studia Slawistyczne”, № 22, с. 181–194.
- Горнятко-Шумилович А., *Символ чічки в новелістиці Василя Ткачука*, [в:] „Studia Ukrainica Posnaniensia”, 2019, № 7, с. 165–173.
- Єщенко Т., *Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект*, [в:] „Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мова”, 2010, т. 18, с. 224–239.
- Іларіон, митрополит (Огієнко І.), *Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія*, Київ: Обереги, 1992.
- Ковалевська Т., *Стилістичний потенціал космічних назв в українській поезії XIX–XX століть*, автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 1994.
- Корівчак Л., *Художня трансформація образу сонця в українській ліриці к. XIX – п. XX століття*, [в:] „Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Філологія. Літературознавство”, 2017, т. 295, № 283, с. 56–59.
- Мох М. (Араміс), *Рецензія на „Сині чічки” Василя Ткачука*, [в:] „Нова Зоря”, 1936, № 21, 31 травня.
- Прокопович Л., Луца М., *Мовно-естетична репрезентація назв небесних світил сонце, місяць, зорі в сучасному поетичному дискурсі*, [в:] „Молодий вчений”, 2017, № 43, с. 216–220.
- Сирота Т., *Сонце як образ-маніфест української літератури 1920-30-х років*, [в:] „Парадигма”, 2004, вип. 2, с. 286–296.
- Ставицька Л., *Лесине зоряне небо*, [в:] „Культура слова”, 1991, вип. 40, с. 10–14.
- Ткачук В., *Сині чічки: новели*, передмова Х. Синітович, Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2013.
- Федотова Т., *Міфологеми вогню та сонця в українській літературі: інтерпретаційні моделі*, автореф. ... канд. філол. наук, Київ, 2006.
- Цепкало Т., *Міфологема місяця у творчості М. Йогансена та К. Гамсуна*, [в:] „Філологічні науки”, 2016, вип. 24, с. 51–58.
- Цепкало Т., *Міфологічна символіка образу місяця в поезіях Христі Алчевської та Грицька Чупринки*, [в:] „Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Філологія. Літературознавство”, 2016, т. 276, вип. 264, с. 116–120.
- Цепкало Т., *Міфо-фольклорна своєрідність архетипного образу місяця в поезіях А. Малишка та В. Симоненка*, [в:] „Література та культура Полісся. Серія: Філологічні науки”, 2014, вип. 77, № 3, с. 74–80.
- Цепкало Т., *Символіка образу місяця в поезії неокласиків*, [в:] *Україна в етнокультурному вимірі століть. До 175-річчя з дня народження видатного українського етнографа Павла Чубинського*, за ред. П. Чернеги, Київ: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2014, с. 378–385.
- Шленьова М., *Мовні образи небесного простору в поезії В. Голобородька*, [в:] „Наукові записки Національного університету «Острозька академія»”, 2014, вип. 44, с. 354–356.

Шуляк С., *Поетика образу неба в мовотворчості Євгена Гуцала*, [в:] Електронний ресурс: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1649/1/Poetuka_obrazu_neba.pdf.

Horniatko-Szumilowicz A., „*Skromne obrazki wiejskie*” *Wasyła Tkaczuka (szkic do portretu pisarza zapomnianego)*, [w:] „*Studia et Documenta Slavica*”, 2017, nr 1, s. 9–21.

Spysok vykorystanoi literatury [References]

Voitovych V., *Mify ta lehendy davnoi Ukrainy [Myth and legends of ancient Ukraine]*, vyd. 2-he, dopovn., Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2013.

Voitovych V., *Ukrainska mifolohiia [Ukrainian mythology]*, vyd. 2-he, stereotyp, Kyiv: Lybid, 2002.

Horniatko-Shumylovych A., *Buria Vasyliia Tkachuka (Pro zabutu novelu „Zahublenoho talantu”) [“Storm” by Vasyl Tkachuk (About the forgotten short story of “Lost Talent”)]*, [v:] „*Studia Ukrainica Posnaniensia*”, 2018, no. 6, s. 197–205.

Horniatko-Shumylovych A., *Naturfilosofiiia yak fenomen khudozhnoho svitu Vasyliia Tkachuka [Natural philosophy as a phenomenon of Vasyl Tkachuk’s artistic world]*, [v:] IX *Mizhnarodnyi konhres ukrainistiv. Literaturoznavstvo. Zbirnyk naukovykh statei (Do 100-richchia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy)*, hol. red. S. Pyrozhkov, A. Zahorodnii, H. Skrypnyk, NAN Ukrainy; IMFE im. M.T. Rylskoho, Kyiv: Vydavnytstvo IMFE, 2018, s. 21–36.

Horniatko-Shumylovych A., „*Ne kazysia, vitre..., huliai sobi, nebozhe, ...*” (kontsept „viter” u „malii prozi” Vasyliia Tkachuka) [“Don’t rampage, wind..., go for a walk, poor man, ...” (the concept of ‘wind’ in ‘small prose’ by Vasyl Tkachuk)], [v:] „*Roczniki Humanistyczne*”, t. LXVII, z. 7, 2019, s. 169–179.

Horniatko-Shumylovych A., „*Ne ya tut gospodar, a pryroda*”. *Ekotsentrychne prochyttannia tvorchoi spadshchyny Vasyliia Tkachuka [“I am not the master here, but nature”. An ecocentric reading of Vasyl Tkachuk’s creative heritage]*, [v:] „*Poznańskie Studia Slawistyczne*”, 2022, no. 22, s. 181–194.

Horniatko-Shumylovych A., *Symvol chichky v novelistytsi Vasyliia Tkachuka [Symbol of ‘chichka’ in Vasyl Tkachuk’s short stories]*, [v:] „*Studia Ukrainica Posnaniensia*”, 2019, no. 7, s. 165–173.

Yeshchenko T., *Semantyko-stylistychni typy metafor: teoretychnyi aspekt [Semantic and stylistic types of metaphors: theoretical aspect]*, [v:] „*Donetskyi visnyk Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Mova*”, 2010, t. 18, s. 224–239.

Illarion, mytropolyt (Ohiienko I.), *Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu. Istorychno-relihiina monohrafiia [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people. Historical and religious monograph]*, Kyiv: Oberehy, 1992.

Kovalevska T.Iu., *Stylistychni potentsial kosmichnykh nazv v ukrainskii poezii XIX–XX stolit’ [The stylistic potential of cosmic names in Ukrainian poetry of the 19th and 20th centuries]*: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Dnipropetrovsk, 1994.

Korivchak L., *Khudozhnia transformatsiia obrazu sontsia v ukrainskii lirytsi k. XX – p. XXI stolittia [Artistic transformation of the image of the sun in Ukrainian lyric poetry of the 19th and early 20th centuries]*, [v:] „*Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra*

- Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Seriia: Filolohiia. Literaturoznavstvo», 2017, t. 295, no. 283, s. 56–59.
- Mokh M. (Aramis), *Retsenziia na „Syni chichky” Vasylia Tkachuka [Review of “Blue Flowers” by Vasyl Tkachuk]*, [v:] „Nova Zoria”, 1936, no. 21, 31 travnia.
- Prokopovych L.S., Lutsa M.V., *Movno-estetychna reprezentatsiia nazv nebesnykh svityl sontse, misiats, zori v suchasnomu poetychnomu dyskursi [Linguistic and aesthetic representation of the names of the heavenly bodies: sun, moon, stars in the poetic discourse]*, [v:] „Molodyi vchenyi”, 2017, no. 43, s. 216–220.
- Syrota T., *Sontse yak obraz-manifest ukrainskoi literatury 1920-30-kh rokiv [The sun as an image-manifesto of Ukrainian literature of the 1920s-30s]*, [v:] „Paradyhma”, 2004, vyp. 2, 2004, s. 286–296.
- Stavytska L., *Lesyne zoriane nebo [Lesia’s starry sky]*, [v:] „Kultura slova”, 1991, vyp. 40, s. 10–14.
- Tkachuk V., *Syni chichky. Novely [Blue Flowers: short stories]*,pered. Kh. Synitovych, Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2013.
- Fedotova T., *Mifolohemy vohniu ta sontsia v ukrainskii literaturi: interpretatsiini modeli [Mythology of fire and the sun in Ukrainian literature: interpretative models]*, avtoref. ... kand. filol. nauk, Kyiv, 2006.
- Tsepkalo T., *Mifolohema misiatsia u tvorchosti M. Yohansena ta K. Hamsuna [Mythology of the month in the work of M. Johansen and K. Hamsun]*, [v:] „Filolohichni nauky”, 2016, vyp. 24, s. 51–58.
- Tsepkalo T., *Mifolohichna symbolika obrazu misiatsia v poeziiakh Khrysti Alchevskoi ta Hrytska Chuprynyky [Mythological symbolism of the image of the moon in the Khrystia Alchevska’s and Hrytsko Chuprynka’s poems]*, [v:] „Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Seriia: Filolohiia. Literaturoznavstvo”, 2016, t. 276, vyp. 264, s. 116–120.
- Tsepkalo T., *Mifo-folklorna svoieridnist arkhetypnogo obrazu misiatsia v poeziih A. Malyska ta V. Symonenka [The mythological and folkloric originality of the archetypal image of the moon in the poetry of A. Malysko and V. Symonenko]*, [v:] „Literatura ta kultura Polissia. Seriia: Filolohichni nauky”, 2014, vyp. 77, no. 3, s. 74–80.
- Tsepkalo T., *Symbolika obrazu misiatsia v poezii neoklasykiv [Symbols of the image of the moon in ‘neoclassicist’s’ poetry]*, [v:] „Ukraina v etnokulturnomu vymiri stolit. Do 175-richchia z dnia narodzhennia vydatnogo ukrainskoho etnohrafa Pavla Chubynskoho”, za red. P.M. Chernehy, Kyiv: Natsionalnyi pedahohichniy universytet im. M.P. Drahomanova, 2014, c. 378–385.
- Shlenova M., *Movni obrazy nebesnogo prostoru v poezii V. Holoborodka [The linguistic images of the sky space in V. Holoborodko’s poetry]*, [v:] „Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu «Ostrozka akademiia»”, 2014, vyp. 44, s. 354–356.
- Shuliak S., *Poetyka obrazu neba v movotvorchosti Yevhena Hutsala [Poetics of the image of the sky in Yevhen Hutsalo’s language creation]*, [v:] Elektronnyi resurs: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1649/1/Poetuka_obrazy_neba.pdf.
- Horniatko-Szumilowicz A., „Skromne obrazki wiejskie” Wasyla Tkaczuka (szkic do portretu pisarza zapomnianego) [“Modest rural images” of Vasyl Tkachuk (sketches for a portrait of a forgotten writer)], [w:] „Studia et Documenta Slavica”, 2017, nr 1, s. 9–21.

